

UDC: 343.53(045)(575.1)

XORIJIY MAMLAKATLARDA HUKUMATNI SHAKLLANTIRISHNING PARLAMENTAR USULI: QIYOSIY-HUQUQIY TAHLIL

Hoshimxonov Ahrorxon Mo'minovich,
TDYU Yoshlar masalalari va
ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha prorektori
ORCID: 0000-0002-2705-950X
e-mail: hoshimxonov@tsul.uz

Annotatsiya. Mazkur maqolada hukumatni shakllantirishning zamonaviy usullaridan biri bo'lgan parlamentar usul to'g'risida fikr yuritilib, huquqshunos mutaxassislarning ushbu yo'nalishdagi mulohazalari va xorijiy parlamentar mamlakatlarning ijro etuvchi hokimiyat oliy organini shakllantirishga oid konstitutsiyaviy-huquqiy asoslarini o'rganish asnosida uning o'ziga xos xususiyatlari ochib berilgan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi hukumatini tashkil etishga doir huquqiy hujjatlar tahlili natijasiga ko'ra, uning muhim jihatlari ko'rsatib o'tildi va nazariy jihatdan O'zbekiston Respublikasi hukumatini shakllantirish parlamentar usul orqali amalga oshirilishi to'g'risida xulosaga kelindi. Xorijiy mamlakatlarda hukumatni shakllantirishga oid konstitutsiyaviy-huquqiy normalar va amaliyotning tahlili xorijiy mamlakatlarda hukumatni shakllantirishning ikki, ya'ni parlamentar va noparlamentar usullari amal qilishi; hukumatni shakllantirish tartibi va ijro etuvchi hokimiyatning tegishliligi, avvalo, muayyan davlatning boshqaruv shakliga bog'liq bo'lishi; hukumatni shakllantirishga oid muhim qoidalarning bevosita konstitutsiyada belgilanishi; hukumatning parlament va davlat rahbari oldidagi hisobdorligi; parlamentar davlatlarda hukumat va uning a'zolari iste'fosi yuzasidan konstitutsiyaviy tartib va tamoyillarning belgilanishi hamda amal qilishi yuzasidan xulosalarga kelishimizga asos bo'ladi.

Kalit so'zlar: hukumat, parlamentar usul, bosh vazir, hukumat a'zolari, parlament roziligi, ishonch.

ПАРЛАМЕНТСКИЙ СПОСОБ ФОРМИРОВАНИЯ ПРАВИТЕЛЬСТВА В ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ: СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ

Хошимхонов Ахрорхон Муминович,
проректор по делам молодежи и
духовно-просветительской работе
Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. В данной статье рассматривается парламентский метод, который является одним из современных методов формирования правительства. Выявлены взгляды ученых-правоведов в этой области и изучены конституционно-правовые основы формирования высшего исполнительного органа зарубежных парламентских стран, его специфические особенности. Также благодаря анализу нормативно-правовых документов по формированию правительства Республики Узбекистан выявлены его важные аспекты. Сделан теоретический вывод о том, что формирование правительства Республики Узбекистан должно осуществляться на основе парламентского подхода. Выводы автора об установлении и реализации конституционных

процедур и принципов отставки правительства и его членов в парламентских государствах основаны на следующем: применение двух способов формирования правительства в зарубежных странах, а именно парламентского и непарламентского; порядок формирования правительства и принадлежность исполнительной власти зависят прежде всего от формы правления того или иного государства; закрепление в конституции важных положений по формированию правительства; подотчетность правительства парламенту и главе государства.

Ключевые слова: правительство, парламентский метод, премьер-министр, члены правительства, парламентское согласие, доверие.

PARLIAMENTARY WAY OF FORMING GOVERNMENT IN FOREIGN COUNTRIES: COMPARATIVE AND LEGAL ANALYSIS

Hoshimkhonov Ahrorhon Muminovich,
Vice-Rector for Youth Affairs and
Spiritual-Educational matters of TSULr

Abstract. This article discusses the parliamentary method, which is one of the modern methods of government formation. The views of legal scholars in this area are revealed and the constitutional and legal foundations for the formation of the highest executive body of foreign parliamentary countries, and its specific features are studied. Also, thanks to the analysis of legal documents on the formation of the government of the Republic of Uzbekistan, its important aspects are identified. A theoretical conclusion is made that the formation of the government of the Republic of Uzbekistan should be carried out on the basis of a parliamentary approach. The author's conclusions about the establishment and implementation of constitutional procedures and principles for the resignation of the government and its members in parliamentary states are based on the following: the use of two methods of forming a government in foreign countries, namely parliamentary and non-parliamentary; the order of formation of the government and the ownership of the executive power depends primarily on the form of government of a particular state; fixing in the constitution important provisions for the formation of the government; government accountability to parliament and the head of state.

Keywords: government, parliamentary method, prime minister, government members, parliamentary consent, trust.

Kirish

Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasi-da amalga oshirilayotgan huquqiy islohotlar davlat hokimiyati ijro etuvchi organlari faoliyatini yanada shaffof tarzda tashkil etish hamda fuqarolarning huquq va manfaatlarini to'liq ta'minlash orqali ularni davlat organlaridan rozi qilishni bosh maqsad sifatida belgiladi. Bunda demokratik rivojlangan davlatlar boy konstitutsiyaviy-huquqiy amaliyotini tahlil qilish orqali tegishli taklif va mulohazalar ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega.

Jamiyat hayotida hukumatning davlat hokimiyati tarmoqlari bilan o'zaro alo-

qalari tabiati, uni shakllantirish tartibi va uning faoliyati asosiy yo'nalishlari nimalardan iborat bo'lishi kerakligini qiyosiy usulda aniqlashimiz va buning uchun, albatta, xorijiy davlatlarning hukumat faoliyatini belgilab beruvchi qonun hujjatlarini tahlil qilishimiz zarur.

Tarixda hukumat, ya'ni ijro etuvchi hokimiyatni ifoda etuvchi alohida muayyan apparat (organ) mavjud bo'lmagan bo'lsa-da, lekin hozirgi kundagi hukumat vakolatlari ni amalga oshiruvchi mansab va lavozimlar amal qilgan hamda ularning davlat hamda jamiyat hayotidagi roli yuqori bo'lgan. Chunki

har qanday davlatdagi asosiy kuch (politsiya, armiya, soliq tizimi va boshqalar) hukumat qo'lida jamlanib, ijro hokimiyatining harakati orqali amalga oshirilgan. Davlatlarning normal mavjud bo'lishini ta'minlash hamda kafo-latlovchi usul va vositalar mexanizmi ijrochilari ham aynan ular hisoblangan. Bu, o'z navbatida, jamiyat va fuqarolar hayotida ham o'ta muhim hisoblangan voqelikdir. Ushbu organlarning o'z faoliyatida suiiste'mollik va sovuqqonlikka yo'l qo'ymasliklari uchun ular mansabdor shaxslarining davlat hokimiyati tizimida qaysi o'rin hamda qanday pog'ona-da joylashganligi va albatta, ularning javobgarligiga oid huquqiy asoslari belgilanganligi muhim ahamiyatga ega.

Hukumatning davlat hokimiyati organlari tizimidagi tutgan o'rni, uning vazifa va vakolatlari, javobgarlik asoslari mazmuni hamda uning faoliyati tarixini bilish uchun hokimiyatlarning bo'linishi to'g'risidagi ta'limotlarini tahlil qilishimiz lozim.

Miloddan avvalgi V asrda Yunonistonda yashab o'tgan Aristotel davlat to'g'risida so'z yuritib, birinchidan, davlatda maslahatlashuv asosida qonun qabul qiluvchi organ bo'lishi; ikkinchidan, davlatda qanday mansablar bo'lishi va ular qaysi vazifalarni amalga oshirishi, ularni almashtirish tartibi; uchinchidan, sud organlari to'g'risidagi g'oyalari ilgari surgan [1, 282-b.]. Ushbu g'oyalar keyingi ikki ming yil mobaynida unutilib, XVII asrga kelibgina qayta topilganday bo'ldi. Bunda ingliz mutafakkiri Jon Lokk o'zining "Boshqaruv to'g'risida ikki traktat" nomli asarida hokimiyatlarning bo'linishi masalasiga to'xtalib o'tdi. Jon Lokk hokimiyatni qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va ittifoq (federal) hokimiyatlarga bo'lib, sud hokimiyatini ijro hokimiyati tarkibiga kiritib yubordi.

Hokimiyatlarning bo'linishi to'g'risidagi g'oyalar o'z-o'zidan vujudga kelmagan. Feodal davlatlarda inqiloblarning yuz berishi va absolyutizmning barham topishi munosabati bilan hokimiyatlarning bo'linishi to'g'risidagi qarashlar yaqqol namoyon bo'la boshladi.

Yagona Xudo tomonidan taqdim etilgan qirol hokimiyati barham topa boshladi. Xalqning demokratiya va o'zini anglash borasidagi qarashlari rivojlana bordi.

XVII–XVIII asrlarda burjua revolyutsiyalari deb nom olgan inqiloblar Angliya, Gollandiya va Fransiyada sodir bo'ldi. Shu davrda Yevropada bir qator ilg'or fikrli, faylasuf va mutafakkirlar yetishib chiqdi. Volter, J.J. Russo, Sh.L. Monteskelar shular jumlasidan.

Ulardan Sharl Lui Monteske o'zining "Qonunlar ruhi" (1748) nomli asarida hokimiyatlar bo'linishi prinsipi to'g'risida to'xtalgan. U hokimiyatlarni uchga – qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatiga bo'lgan. Sud hokimiyatini Jon Lokka o'xshab ijro hokimiyatiga kiritmagan va uning ta'limotida federal hokimiyat ham yo'q. U hokimiyatlarning teng bo'lishi, bir-birini to'ldirib turishi va muvozanatda saqlashini maqsadga muvofiq hisoblab, shundagina siyosiy erkinlik ta'minlanadi va hokimiyatning zulmi yo'qoladi, deb hisoblagan [1, 288-b.].

Hokimiyatlarning bo'linishi to'g'risidagi ushbu doktrinal ta'limotlar ilk bor Amerika Qo'shma Shtatlarining 1787-yilgi Konstitutsiyasida o'z ifodasini topdi. Amerika Qo'shma Shtatlari Konstitutsiyasining dastlabki uch moddasi davlat hokimiyati asoslarini belgilovchi moddalar bo'lib, unda quyidagilar belgilandi, ya'ni [2]:

1-modda – "Butun qonunchilik hokimiyatini Senat va Vakillar palatasidan tashkil topadigan Amerika Qo'shma Shtatlari Kongressi amalga oshiradi";

2-modda – "Ijro etuvchi hokimiyat Amerika Qo'shma Shtatlari Prezidenti tomonidan amalga oshiriladi";

3-modda – "Sud hokimiyati Qo'shma Shtatlar Oliy sudi va quyi turuvchi sudlarga bo'linadi".

Keyinchalik dunyoning ko'pchilik davlatlari konstitutsiyalarida hokimiyatlarning bo'linishi to'g'risidagi qarashlar konstitutsiyaviy qoidalar sifatida o'z ifodasini topa bor-

di. Shu qatorda davlat hokimiyatining ijro etuvchi tarmog'i bo'lgan hukumat ham dunyo konstitutsiyalarida alohida konstitutsiyaviy asosda belgilanadigan bo'ldi.

Ijro hokimiyatini amalga oshiruvchi hukumat kollegial organ sifatida faoliyat yuritarkan, jahonning turli mamlakatlarida davlatning tuzilishi, boshqaruvi shakli hamda milliy va tarixiy omillarga ko'ra turli xil nomlar bilan ataladi. Masalan, Italiyada – Vazirlar Kengashi [3, 92-b.], Ukrainada Vazirlar Mahkamasi [4], Xitoyda – Davlat Kengashi yoki Markaziy xalq hukumati [3, 85-b.], Shveysariyada – Federal Kengash, Fransiya, Litva, Chexiya [5], Rossiya [6] va Qozog'istonda Hukumat [7], Qirg'izistonda Vazirlar Mahkamasi [8] va hokazo.

Material va metodlar

Tadqiqot jarayonida uchta savolga javob berishga harakat qilindi: birinchi – xorijiy mamlakatlarda Hukumatni shakllantirishning qanday shakl va usullari mavjud; ikkinchi – Hukumatni shakllantirish parlamentar usulining o'ziga xosliklari nimalardan iborat; uchinchi – O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasini shakllantirish tartibi qaysi usulga mansub?

Mazkur savollarga javob tariqasida mualliflik pozitsiyasi ishlab chiqilib, Hukumatni shakllantirishning parlamentar usulining bir qator muhim xususiyatlari alohida ta'kidlandi. Demak, ushbu maqola xorijiy mamlakatlarda keng tarqalgan hukumatni shakllantirishning parlamentar usulini konseptual, nazariy, konstitutsiyaviy-huquqiy va amaliy tushunishga qaratilgan.

Ushbu tadqiqotda ilmiy bilishning tahlil, umumlashtirish, qiyosiy-huquqiy, tizimli-tuzilmaviy, formal-yuridik o'rganish usullaridan foydalanildi.

Tadqiqot natijalari

Hukumatni shakllantirish jarayoni, qoida tariqasida, mamlakatning boshqaruv shakli bilan belgilanadi va u, asosan, parlamentar va noparlamentar usullarda amalga oshirilishi mumkin.

Hukumatning shakllanishiga oid munosabatlarni xorijlik olimlardan, M. Loyer [9], O. Xaffen [10], L.V. Martin va R.T. Stevenson [11], D. Diyermyer, X. Eraslan, A. Merlo [12] va D.P. Baron [13]lar tadqiq qilishgan.

Hukumatni shakllantirishning parlamentar usuli, asosan, parlamentar va aralash boshqaruv shaklidagi mamlakatlarda qo'llaniladi. Hukumatni shakllantirishning parlamentar usuli turli xil ko'rinishlarga ega bo'lishi mumkin. Mazkur usulda hukumatni parlamentda yoki uning quyi palatasiga (ikki palatali parlament amalda bo'lgan mamlakatlarda) bo'lgan saylovlarda g'olib chiqqan va parlament tarkibida ko'pchilik o'rinni egalagan partiya, koalitsiya yoki blokning lideri shakllantiradi. Hukumatni mazkur usulda shakllantiriladigan mamlakatlarga, odatda, mavjud bo'lgan o'ziga xos xususiyat, bu yangi prezident saylovining o'tkazilishi hukumatni qaytadan shakllantirishni talab etmaydi.

O.V. Afanaseva, Ye.V. Kolesnikov, G.N. Komkova, A.V. Malkolarning fikriga ko'ra, hukumatni shakllantirishning parlamentar usuli parlamentarizm sharoitlarida va qisman aralash respublikalarda qo'llaniladi. Unga ko'ra, parlament quyi palatasi ko'pchilik o'ringa ega bo'lgan siyosiy partiya yoki partiyalar koalitsiyasi hukumatni shakllantirish huquqini qo'lga kiritadi. Boshqacha aytganda, parlament usulida hukumatni shakllantirish parlament saylovlari natijasiga qarab amalga oshiriladi [14].

M.V. Baglay, Y.I. Leybo va L.M. Entinalar esa, odatda, parlamentda ko'pchilik o'rinni egallagan partiya lideri davlat boshlig'i tomonidan rasmiyatchilik nuqtayi nazaridan hukumat rahbari etib tayinlanadi. Hukumat rahbari etib tayinlangan shaxs hukumatning tarkibi va uning faoliyat dasturini parlament tasdig'iga taqdim etadi. Hukumat tarkibi parlament "tasdig'ini" olgandan so'ng davlat boshlig'i partiya liderini hukumat rahbari – bosh vazir (premer ministr) etib tayinlanganligi to'g'risida rasmiy qaror qabul qiladi. Agarda qaysidir partiya yoki partiyalar bloki

deputatlik mandatlarining mutlaq ko'pchiligiga ega bo'lsa, premer ministr lavozimiga avtomatik tarzda g'olib chiqqan partiya rahbari tayinlanadi. Hukumatni shakllantirishning bunday uslubi Kanada, Avstraliya, Yangi Zelandiya, Hindiston, Malayziya va boshqalarda qo'llaniladi [15], deyilar.

Agar parlamentda biron-bir partiya ko'pchilik o'rinni egallamagan bo'lsa, hukumatni shakllantirish jarayoni birmuncha murakkablashadi. Bu holatda davlat boshlig'i partiya liderlari bilan koalitsion hukumat tuzish hamda kim unga rahbarlik qilishi mumkinligi xususida muzokaralar olib boradi.

Hukumat rahbari sifatida parlamentga muayyan shaxs nomzodi taqdim etiladi va agar uning tarafdorlari parlamentda ko'pchilikni tashkil qilsa, u mazkur lavozimga tasdiqlangan hisoblanadi. Hukumat rahbarining parlament tomonidan aniqlanishi va federal prezident tomonidan tasdiqlanishi Germaniya [16, 155-b.] Federativ Respublikasi (asosiy qonunning 63-moddasi) yoki monarx tomonidan tayinlanishi Yaponiya [16, 37-b.] (konstitutsiyaning 6-moddasi) va boshqa parlamentar boshqaruv shaklida bo'lgan mamlakatlarda qo'llaniladi. Bunda, ta'bir joiz bo'lsa, prezident yoki monarxning hukumat rahbarini tayinlash to'g'risidagi qarori "ramziy" ahamiyatga ega bo'ladi.

Portugaliya konstitutsiyasining 187-moddasiga ko'ra, Respublika Prezidentining saylov natijalarini inobatga olgan holda, Respublika Assambleyasidagi siyosiy partiyalar bilan maslahatlashuvlaridan so'ng premer-ministr tayinlanadi [17].

Tadqiqot natijalari va tahlili

Hukumati parlamentar uslubda shakllantiriladigan mamlakatlarda hukumatni o'z vakolatlarini amalga oshirishga kirishishi, qonuniy va legitim bo'lishi uchun u parlament ko'pchilik qismining qo'llab-quvvatlashiga erishishi lozim. Bu holat yuridik adabiyotlarda pozitiv parlamentarizm tushunchasi orqali ham qo'llaniladi. Qo'llab-quvvatlash hukumat

rahbari, uning tarkibi va faoliyat dasturiga ishonch votumi shaklida rasmiylashishi mumkin. Bunday model belgilari Gretsiya [16, 153-b.] (konstitutsiyaning 84-moddasi), Italiya (konstitutsiyaning 94-moddasi), Polsha [18] (konstitutsiyaning 60-moddasi) va boshqa mamlakatlarda amal qiladi.

Odatda, parlamentning bunday "ishonchi"ni olish uchun hukumatga birmuncha muddat belgilanadi. Ba'zida hukumat shakllangandan so'ng darhol o'z vazifalarini bajarishga kirishadi, lekin u muayyan vaqt oralig'ida parlamentning ishonch votumini olishi shart hisoblanadi.

Yevropaning boshqa bir qator mamlakatlarda negativ parlamentarizm prinsipi ham qo'llaniladi. Negativ parlamentarizm shuni bildiradiki, hukumat shakllangandan so'ng, agar unga ishonchsizlik votumi e'lon qilinmasa, doimiy ravishda o'z faoliyatini amalga oshirishga kirishadi. Bunday tizim Daniya da amal qiladi [16, 152-b.] (Daniya qirolligi konstitutsiyasi 3-qism 15-modda). Bu mamlakatda hukumat davlat boshlig'i (monarx) tomonidan tasdiqlangandan so'ng o'z funksiyalarini ijro etishga kirishadi. Bunday tartibda hukumat parlamentda kam sonli tarafdorlari mavjud bo'lganda ham barqaror bo'lishi mumkin va unga parlamentdagi ko'pchilik o'rinni egallagan siyosiy kuchlar tomonidan ishonchsizlik votumi e'lon qilinmaguncha o'z faoliyatini amalga oshirishi mumkin.

Ba'zi mamlakatlarda konstitutsiya (Portugaliya) hukumatning tarkibi an'anaviy Bosh vazir, vazirlar va vazirlardan tashqari davlat kotibi va davlat kotiblarining o'rinbosarlari dan iborat tarkibda ekanligini ham belgilab beradi [16, 141-b.].

Germaniya singari parlamentar davlatda parlament faqat hukumat boshlig'inigina tasdiqlaydi, vazirlarni esa hukumat boshlig'inig taqdimiga binoan federal prezident tayinlaydi [19].

Ayrim mamlakatlarda hukumatning barcha a'zolarini faqatgina parlament tomonidan saylanishi amaliyoti ham mavjud. Ma-

salan, Shveysariyada mamlakat hukumati (Ittifoq kengashi) Ittifoq yig'inining ikkala palatasi tomonidan yettita a'zodan iborat tarkibda saylansa (Shvetsariya konstitutsiyasi 175-moddasi 2-qismi) [20], Urugvay davlatida ijro etuvchi hokimiyatni Milliy hukumat kengashi amalga oshirib, u to'qqiz nafar a'zodan iborat tarkibda bo'lib, ayni paytda ushbu tarkibdan ikki baravar ko'p bo'lgan o'rinbosarlaridan iborat tarkibda bevosita xalq tomonidan to'rt yil muddatga saylanadi (Urugvay Konstitutsiyasi 150-moddasi) [16, 3-b.].

Ta'kidlash joizki, parlamentar boshqaruv shaklidagi mamlakatlarda hukumatni shakllantirish tartibidagi bunday xilma-xillik, albatta, o'ziga xos yuridik ahamiyatga ega. Hukumatni shakllantirishdagi bosh omil – bu mamlakatdagi siyosiy kuchlarning parlamentdagi mutanosibligidir. Shuning uchun, agar partiyalar hukumat tarkibi masalasida oldindan kelishuvga erisha olsalar, qolgan tadbirlar faqat rasmiy xarakterga ega bo'lib qoladi.

Endi Hukumat rahbarining shakllanishiga oid tartib to'g'risida fikr yuritsak. Hukumat boshlig'i lavozimini egallash tartibining parlamentar monarxiya va parlamentar respublikalardagi tartibiga ko'ra, ushbu mansabni egallash parlamentga bo'lgan saylovlar natijasiga bevosita bog'liq. Parlamentga bo'lgan har bir saylovdan keyin (parlament muddatidan ilgari tarqatilgan taqdirda ham), hatto saylovlarda oldin hokimiyat tepasida turgan partiya yana g'alaba qilgan bo'lsa ham, hukumat tarkibi qaytadan shakllantiriladi. Ammo ushbu parlamentar boshqaruvdagi davlatlarda yangi prezident saylanishi hech qanday huquqiy oqibat keltirib chiqarmaydi. Chunki davlat va jamiyat hayotida hukumat rahbarining o'zni prezidentga nisbatan birmuncha yuqori ahamiyat kasb etadi. Ushbu usulda tashkil etiladigan hukumat parlamentning "ishonchi"ni olgandan so'ng faktik jihatdan shakllangan hisoblanadi, yuridik jihatdan esa

shakllanib bo'lganlik ifodasini davlat boshlig'ining shu munosabat bilan qabul qilgan huquqiy hujjatida topadi.

Odatda, parlamentar usulda hukumatni shakllantirishda davlat boshlig'i premer-ministr etib, qoida tariqasida, parlamentda ko'pchilik o'rinni egallagan partiyaning lideri tayinlanadi. Biroq parlamentda partiyalar ko'p sonli bo'lib, ular orasidan hech biri ko'pchilik o'rinni egallamagan taqdirda, mazkur jarayon ancha murakkablashadi, chunki davlat boshlig'i premer ministrni tayinlagandan so'ng (albatta, bu rasmiyatchilik uchungi-na, xolos, aslida, "tayinlash" emas, balki "tanlash") u premer ministr tuzgan hukumatning parlament tomonidan "ishonch votumi"ni olishiga ishonch hosil qilmog'i lozim. Hukumat rahbari lavozimiga tayinlanayotgan shaxs, odatda, parlament quyi palatasining ko'pchilik ovozini olgan taqdidagina hukumatga boshchilik qilishi mumkin. Xususan, Yaponiyada bosh vazir tayinlanishida, parlamentning ikkala palatasi ilgari surilayotgan nomzodni qo'llab-quvvatlashi lozim, agar palatalar o'rtasida mazkur masala yuzasidan kelishmovchilik yuz bersa, unda quyi palataning qarori hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lib, butun parlament qarori sifatida baholanadi (Yaponiya konstitutsiyasining 67-moddasi) [22].

Xulosalar

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 98-moddasiga ko'ra, O'zbekiston Respublikasi Bosh vaziri nomzodi O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasiga saylovda eng ko'p deputatlik o'rinlarini olgan siyosiy partiya yoki teng miqdordagi eng ko'p deputatlik o'rinlarini qo'lga kiritgan bir necha siyosiy partiya tomonidan taklif etiladi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti taqdim etilgan Bosh vazir lavozimiga nomzodni ko'rib chiqqanidan keyin o'n kun muddat ichida uni O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining ko'rib chiqishi va tasdiqlashi uchun taklif etadi.

Bosh vazir nomzodi uning uchun tegishincha O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasi deputatlari va Senati a'zolari umumiy sonining yarmidan ko'pi tomonidan ovoz berilgan taqdirda tasdiqlangan hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining a'zolari Bosh vazirning O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasi ma'qullaganidan keyin kiritilgan taqdimiga binoan, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan tasdiqlanadi.

Demak, xulosa o'rnida aytish mumkin, O'zbekiston Respublikasi Hukumati ham parlamentar usul orqali shakllanadi, deyish uchun barcha konstitutsiyaviy-huquqiy asoslar mavjud. Milliy qonunchiligimizning o'ziga xos jihati shundaki, bunda Bosh vazir lavozimiga nomzod partiyalar tomonidan mamlakat prezidentiga taqdim etiladi. O'z navbatida, prezident ushbu nomzodni ko'rib chiqqach, uni parlament palatalari tasdig'iga taqdim etadi.

Shuningdek, milliy qonunchiligimizga binoan, O'zbekiston Respublikasi Bosh vaziri va O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasi o'rtasida ziddiyatlar doimiy tus olgan holda, Qonunchilik palatasi deputatlari umumiy sonining kamida uchdan bir qismi tomonidan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti nomiga rasman kiritilgan taklif bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining qo'shma majlisi muhokamasi-ga Bosh vazirga nisbatan ishonchsizlik votumi bildirish haqidagi masala kiritiladi.

Bosh vazirga nisbatan ishonchsizlik votumi tegishincha O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasi deputatlari va Senati a'zolari umumiy sonining kamida uchdan ikki qismi ovoz bergan taqdirda qabul qilingan hisoblanadi. Bunday holatda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Bosh vazirni lavozimidan ozod etish to'g'risida qaror qabul qiladi. Bunda O'zbekiston Respublikasi

Vazirlar Mahkamasining butun tarkibi Bosh vazir bilan birga iste'foga chiqadi.

Yangi Bosh vazir nomzodi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasidagi barcha siyosiy partiyalar fraksiyolari bilan tegishli maslahatlashuvlar o'tkazilganidan so'ng O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining palatalariga ko'rib chiqish va tasdiqlashga taqdim qilish uchun taklif etiladi.

Oliy Majlis tomonidan Bosh vazir lavozimiga nomzod ikki marta rad etilgan taqdirda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Bosh vazir vazifasini bajaruvchini tayinlaydi va O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisini tarqatib yuboradi.

Demak, O'zbekiston Respublikasi Hukumatini shakllantirish va uni ishonchsizlik votumi orqali iste'foga chiqarish jarayonida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti faol ishtirok etar ekan.

Xorijiy mamlakatlarda hukumatni shakllantirishga oid konstitutsiyaviy-huquqiy normalar va amaliyotning tahlili xorijiy mamlakatlarda hukumatni shakllantirishning ikki, ya'ni parlamentar va noparlamentar usullari amal qilishi; hukumatni shakllantirish tartibi va ijro etuvchi hokimiyatning tegishliligi, avvalo, muayyan davlatning boshqaruv shakliga bog'liq bo'lishi; hukumatni shakllantirishga oid muhim qoidalarining bevosita konstitutsiyada belgilanishi; hukumatning parlament va davlat rahbari oldidagi hisobdorligi; parlamentar davlatlarda hukumat va uning a'zolari iste'fosi yuzasidan konstitutsiyaviy tartib va tamoyillarning belgilanishi hamda amal qilishi yuzasidan xulosalarga kelishimizga asos bo'ladi.

Hukumatni shakllantirishning parlamentar usuli, asosan, Yevropa davlatlari amaliyotiga xos xususiyat bo'lib, bunda mazkur davlatlar rivojlanishiga oid tarixiy jarayonlar, shuningdek, asosan, saylanadigan vakillik organining roli jamiyat hayotida yuksak ahamiyatga egaligi bilan ahamiyatlidir.

REFERENCES

1. Istorija politicheskikh i pravovykh uchenij [History of political and legal doctrines]. Ed. V.S. Nersesjanca. Moscow, Norma-Infra, 1999.
2. AQSh Konstituciyasi [U.S. Constitution]. Tashkent, Adolat Publ., 2004, p. 16.
3. Konstitutsii mira: Sbornik konstitutsii gosudarstv mira [Constitutions of the world: Collection of constitutions of the states of the world]. Comp. and the authors of the introductory article U. Tajikhanov, A.Kh. Saidov. Tashkent, Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, 1998, vol. 2
4. Konstitutsii Ukrainy [Constitution of Ukraine]. Available at: <https://meget.kiev.ua/zakon/konstitutsia-ukraini/razdel-6/>.
5. Maklakov V.V. Konstitucii zarubezhnykh gosudarstv [Constitutions of foreign states]. 2nd ed., revise. and add. Moscow, 1999, pp. 98, 20.
6. Baglaj M.V. Konstitucionnoe pravo Rossijskoj Federacii [Constitutional law of the Russian Federation]. Moscow, Norma-Infra, 1999, p. 178.
7. O Pravitel'stve Respubliki Kazahstan. Konstitucionnyj zakon Respubliki Kazahstan ot 18 dekabrja 1995 goda № 2688 (s izmenenijami i dopolnenijami po sostojaniju na 30.12.2020 g.) [About the Government of the Republic of Kazakhstan. Konstitucionnyj zakon of the Republic of Kazakhstan dated December 18, 1995, No. 2688]. Available at: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1003973/.
8. O Kabinete Ministrov Kyrgyzskoj Respubliki. Konstitucionnyj zakon Kyrgyzskoj Respubliki ot 11 oktjabrja 2021 goda № 122 [About the Cabinet of Ministers of the Kyrgyz Republic. Constitutional Law of the Kyrgyz Republic dated October 11, 2021, no. 122]. Available at: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/112301?cl=ru-ru/>.
9. Laver M. Models of government formation. *Annual Review of Political Science*, 1998, vol. 1, no. 1, pp. 1-25.
10. Van Heffen O., Kickert W.J.M., Thomassen J.J.A., eds. Governance in modern society: Effects, change and formation of government institutions. Springer Science & Business Media, 2013, vol. 4.
11. Lanny W.M., Stevenson R.T. Government formation in parliamentary democracies. *American Journal of Political Science*, 2001, pp. 33-50.
12. Diermeier D., Eraslan H., Merlo A. A structural model of government formation. *Econometrica*, 2003, no. 71.1, pp. 27-70.
13. Baron D. Government Formation and Endogenous Parties. *American Political Science Review*, 1993, no. 87 (1), pp. 34-47. DOI: 10.2307/2938954/.
14. Afanas'eva O.V., Kolesnikov E.V., Komkova G.N., Mal'ko A.V. Konstitucionnoe pravo zarubezhnykh stran [Constitutional law of foreign countries]. Ed. A.V. Malko. Moscow, Norma, 2004, p. 189.
15. Konstitucionnoe pravo zarubezhnykh stran [Constitutional law of foreign countries SCH. Ed. M.V. Baglaia, Y.I. Leibo, L.M. Antin. 3rd ed., revised. Moscow, Norma, Infra-M, 2010, p. 271.
16. Konstitutsii gosudarstv (stran) mira [Constitutions of states (countries) of the world]. Available at: <https://worldconstitutions.ru/>.
17. Konstitucija Portugal'skoj Respubliki [Constitution of the Portuguese Republic]. Available at: <https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://legalns.com/download/books/cons/portugal.pdf/>.
18. Konstitucija Ital'janskoj Respubliki [Constitution of the Italian Republic]. Available at: <https://legalns.com/download/books/cons/italy.pdf/>.
19. Konstitucija Germanii [German constitution]. Available at: <https://legalns.com/kompetentnye-juristy/pravovaja-biblioteka/konstitucii-stran-mira/konstitucija-Germanii/>.
20. Osnovnoj zakon Federativnoj Respubliki Germanii, 23 maja 1949 g. [Basic Law of the Federal Republic of Germany, 23 May 1949]. Available at: https://www.1000dokumente.de/?c=dokument_de&dokument=0014_gru&l=ru&object=translation/.
21. Konstitucija Shvejcarii [Swiss constitution]. Available at: <https://legalns.com/download/books/cons/switzerland.pdf/>.
22. Konstitucija Japonii [Constitution of Japan]. Available at: <https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://legalns.com/download/books/cons/japan.pdf/>.

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2 / 2022

BOSH MUHARRIR:

Nodirbek Salayev

Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ikrom Ergashev

Ilmiy boshqarma boshlig'i

Mas'ul muharrir: D. Xudoynazarov

Muharrirlar: Sh. Jahonov, K. Abduvaliyeva,
F. Muhammadiyeva, Y. Yarmolik

Texnik muharrirlar: U. Sapayev, D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahar, Sayilgoh ko'chasi, 35.

Tel.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.

Faks: (0371) 233-37-48.

Web-sayt: www.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

E-mail: tn.tdyu@mail.ru

Jurnal 05.05.2022-yilda tipografiyaga topshirildi.

Qog'oz bichimi: A4. Shartli 20,88 b.t. Adadi: 100.

Buyurtma: № 14.

TDYU tipografiyasida chop etildi.